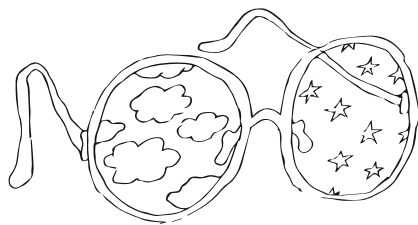

momo kapor

foliranti

■ Laguna ■

copyright © 1975, Momo Kapor
copyright © ovog izdanja 2019, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

PREDGOVOR ANE KAPOR	7
FOLIRANTI	11
UVOD	13
I	29
II	35
III	41
IV	48
V	56
VI	66
VII	74
VIII	82
IX	91
X	105

XI	118
XII	127
XIII	140
XIV	148
XV	159
XVI	170
XVII	180
XVIII	190
XIX	199
XX	208
XXI	218
XXII	227
XXIII	234
XXIV	244
O AUTORU	255

PREDGOVOR ANE KAPOR

*Foliranti su prevarili smrt,
Ne vjeruj nikad takvoj žrtvi,
Ne nosi ih u rajski vrt,
Oni se samo prave mrtvi,
Oni se samo prave mrtvi.*

Arsen Dedić

Kada ste pisac ili slikar, a naročito kada ste pisac i slikar istovremeno kao što je bio moj otac, ceo život predstavlja, na neki način, pokušaj ostavljanja traga za one koji dolaze posle.

Možda je to želja da se pobedi smrt, a možda je umetnost, kako je on sam jednom rekao, samo način da objasnimo, prvo sebi a onda i drugima, svet oko nas.

Verujem da bi bio zadovoljan da danas može da vidi (a možda i može?) kako neki mladi ljudi, koji se nisu ni rodili u vreme kad je ovaj roman napisan, sada postaju njegova nova publika. Šta više od ovoga pisac može da poželi?

Ovo nije samo jedna od najboljih knjiga Mome Kapora. To je istovremeno i knjiga herbarijum (*...da li je uopšte moguća knjiga – herbarijum, u kojoj bi čovek presovao neke dane i neka lica, poput lepih jesenjih listova opalih sa drveta?*) – neka vrsta sentimentalnog dnevnika čitave jedne generacije, kojoj je pripadao i moj otac. *Foliranti* govore o njihovim ljubavima, očekivanjima, kafanama u kojima su sedeli, knjigama koje su čitali, slikarima koje su voleli, filmovima koje su gledali, gradovima u koje su želeli da odu... Zato su ove stranice dragocene za sve one koji žele da saznaju nešto više o pravom početku književnog puta Mome Kapora i da otkriju šta je na njega uticalo dok se formirao kao umetnik.

Moja knjiga – to je pokušaj da ponovo uspostavim vezu sa izgubljenim drugarima i svima onima koje sam nekada poznao, pratio deo puta i izgubio iz vida. Hteo bih da je jedne večeri oko pola sedam vide u nekom knjižarskom izlogu: boja njenih korica morala bi da bude neka vrsta šifre koju bi istog časa razumeli i izdvojili iz mora drugih knjiga, jer je to knjiga samo za njih; želeo bih da je kupe i odnesu kući, da je pročitaju i tako saznaju kako sam ja video film u kome su igrali glavne uloge – šta sam mislio o njima, šta su mislili o meni – to bi pre svega trebalo da bude knjiga – pismo, poslednji pokušaj da ih još jedanput okupim za istim stolom u Kolarcu, na istom splavu privezanom uz obale Ade Ciganlije, u čijem sam rukavcu juče ujutro zatekao hiljade uginulih riba. Naše prijateljstvo je zagađeno baš kao i voda Save, ali, u mojoj knjizi, svi oni koje sam voleo biće ponovo mladi i ispunjeni divnim ludilom, ponovo će imati sve zube i svu kosu i onu osvajačku energiju, ono oduševljenje koje je nemoguće isfolirati (...)

U mojoj biblioteci stoji jedan primerak *Foliranata* za čije sam deseto izdanje, 1985. godine, uradila naslovnu stranu. Na prvoj stranici je tatina posveta, ispisana crnim tušem: *Ani, umesto pisma, da u Rimu ne zaboravi srpski.* Znao je da ne postoji ta opasnost, kao što ja danas znam da će ovaj *roman – pismo* nastaviti svoj život još dugo posle nas.

Foliranti su prevarili vrijeme i izmiču mu oduvijek, stalno – napisao je, davno, Arsen u jednoj svojoj pesmi. Ništa tačnije od ovoga ne bih umela da kažem ni o knjizi koja je upravo pred vama.

Ana Kapor
Rim, jula 2019.

foliranti

UVOD

Šetajući po Knez Mihailovoj, godinama susrećem jednog ludaka. Moj ludak korača veoma brzo i teško ga je pratiti. Na prvi pogled čoveku se može učiniti da mu se negde jako žuri, ali to je samo varka; ma koliko dugo da sam ga pratio, nikada nisam uspevao da otkrijem njegov cilj – bila je to uvek ista tura, posle koje bi naglo iščezao u jednoj od sumornih kućerina iza pasaža što sa Knez Mihailove vodi na Obilićev venac.

Moj ludak je odeven po modi iz pedesetih godina: teški zimski kaput sašiven od „grombija“, ulepšan ramenima napunjenim fatelinom, visi na njemu kao na vešalici; on nosi plitak šešir preširokog oboda koji je nekada predstavljao beogradsku varijantu popularnog crnog šešira Doka Holideja iz filma „Draga moja Klementina“ (*Oh, my darling, oh, my darling, oh, my darling Clementine...*). Ovratnik njegove košulje je visok i zaobljen pa veoma podseća na kragne „čarlston“ košulja, a čvor kravate vezan u mikroskopski trougao. Pantalone, zvane „frulice“, imaju široke manžetne i veoma su uske; izdaleka liče na nešto deblje čarape. Očigledan je njegov dirljivi napor da jedan već pohaban i

umašćen kostim, star dvadesetak godina, spase od propasti. Tragovi trule elegancije i očajanja prisutni su u njegovom hodu: moj ludak korača elastično poput periferijske mačke, uvek malo poguren, sa rukama na leđima. Tek izbliza može se uočiti rasulo njegovog lica i odeće – s druge strane ulice on bi ličio na ostale prolaznike, samo da nije tog hoda, koji su još 1949. zvali frajerskim ili degenskim. Radi se, naime, o hodu – naročitoj kombinaciji lukavosti i mangupske obesti sa kojom se šeta odelo... Ima u tom koraku nešto od šeretskog prikradanja zavodnika, kome je ulica veliko lovište. Moj ludak obično pevuši dok pažljivo prati ivicu trotoara. Čuo sam i šta: to je ubitačno jednolični refren „hej babu ribu a baba jede ribu a deda jebe babu hej babu ribu hej babu ribu hej ribu babu...“

Za nekog ko je poput mene najveći deo života proveo na ulici, ludaci nisu nikakva retkost. Poznajem sve ludake koji su se poslednjih dvadeset i pet godina pojavljivali na Knez Mihailovoj, mojoj najdražoj ulici na svetu. Sećam se i izludelih ruskih emigranata, babuški u olinjalim astraganskim bundama, bivših generala se sećam, uvaženih staraca što su se sasvim prepustili bedi, obrasli u duge sede brade zapletenih dlaka (jedan od njih još i danas obilazi tri inostrane čitaonice na Knez Mihailovoj, a rite njegovog zimskog kaputa tapacirane su biltenima ambasada) – poznajem seksualne manijake u tankim hubertusima – njihovi nervozni prsti prljavih nokata čupkaju dno praznog džepa, oči su im vodnjikaste a na licima titra senka večite krivice i stida, i ostarele donžuane poznajem – oni prolaze Knez Mihailovom zaneti svojom izgubljenom lepotom, čije tragove panično ispituju u ogledalima optičarskih radnji. O, siromašni lepotani – grofovi „štrafte“, ostavljeni na cedilu!

Vaši životi, to su sumorne šetnje kroz nekoliko besplatnih mesta: nekoliko čitaonica, tri prazne fakultetske aule u kojima odjekuje samoća, dve galerije gde se ne plaća ulaz – poznajem i vas i vaše hitre kose poglede pune bludnih nagoveštaja – upućujete ih bezuspešno mladim šetačicama, njihovom raspomamljenom proletnjem koraku, ružičastom mesu i vlažnim bambi-njuškicama. Još uvek očekujete da će vam se dogoditi neko čudo oko sedam uveče, kada je Knez Mihailova najraskošnija u obilju što nude njeni izlozi. Kćeri te ulice tako mnogo obećavaju sve dok oko devet ne iščeznu sa trotoara i ne utope se u bezimenosti velikog grada. Odakle uopšte stižu na Knez Mihailovu? Gde se toliko žure? Kuda odlaze? U kakvim sobama žive?

Godinama sam postavljao zasedu na početku Knez Mihailove kod Ruskog cara, i danas to ponekad činim: ponovo se osećam kao onaj nekadašnji mladi lovac na zaboravljene poznanike, za koje sam mislio da sam ih zauvek izgubio. Tu razapinjem mrežu u koju s vremena na vreme zalutaju dragocene ribe – neke devojke koje su me poznavale iz boljih vremena, neki ljudi od kojih sam pozajmljivao novac, tačnije, uzimao ga kao što se uzima porez na izuzetnost, misleći da vreme što dolazi vraća sa kamatama ono što sam isprosjačio. Nikada im nisam vratio te novčanice od ljubičaste hartije, a bilo bi tako smešno da im ga vraćam sada, kada je novac toliko puta zamenjen! Ne postoje, naime, one iste novčanice koje sam pozajmljivao; vrednosti su se sasvim izmenile, a stara hartija od pet stotina dinara iz 1956, na primer, iz koje smo bili u stanju da izmami-mo naslućeno bogatstvo i raskoš za jedno veče (ulaznica za Kinoteku u kojoj se prikazivao ciklus Marsela Karnea, dve kafe u Kolarcu, zelena kutija cigareta morava, sutrašnji

NIN sa reportažama o Parizu i dve karte za poslednji autobus; ujutru još i par kuvanih viršli na vlažnom hlebu u kiosku na uglu kod početne stanice na Novom Beogradu – početak koji obećava uspešan dan!) – ta novčanica od petsto dinara, dakle, danas više i ne postoji i bilo bi besmisleno da je sada vraćam, baš kao što bi bilo smešno da nastavljam neke nedovršene ljubavi koje su mnogo obećavale – sada je kasno, a zatim, u moju mrežu razapetu na tom uglu Knez Mihailove ponekad uleću i lica koja ne želim da vidim: ima tu i nekih neraščišćenih računa, prijateljstava koja su se kidala zabunom, nekih dana i događaja kojih ne želim da se sećam, pogrešno protumačenih postupaka i gestova – te ribe puštam da prođu kroz rupe moje iskidane mreže, a zadržavam samo neka draga lica, neke godine, neko vreme...

I evo, posle onog tako briljantnog početka šetnje po Knez Mihailovoj, kada zakoračite na njen uglačani trotoar kod Ruskog cara puni slatnih očekivanja da će se dogoditi nešto izuzetno, da počinje veliki kraljevski lov na draga lica i izgubljene drugare, lov na neočekivane obrte koji možda mogu da vam potpuno izmene život; između tog početka, dakle, i onog tako tužnog okreta gore na vrhu ulice gde se ona uliva u Kalemegdan, tog besmisleno tupog okreta na potpetici, kada ste već načisto da vam se neće ništa lepo desiti pa ponavljate šetnju zatvarajući krug unatraske obrnutim redosledom fasada i izloga, menjajući samo stranu ulice, tek da nešto promenite, između ta dva okreta počinjem sve više da se osećam kao onaj siroti ludak odeven po modi iz 1949, koji kao da šetajući obavlja neki neobično važan posao dok prolazi uvek tačno određenom i utabanom stazom slonova, govoreći sam sa sobom.

Čini mi se tako, dok šetam, da sam prestao da živim. Izgleda mi da sam u stvari živio tamo negde između pedesete i šezdesete i da sam sada, pošto su se svi koje sam voleo i poznao razišli, savršen stranac među ovim svetom što prolazi mimo mene. Muvam se nekadašnjom „štraftom“ razgrćući duhove iščezlih lepotica, košarkašica i cura u modi, prvih manekenki i prvakinja u floretu, što su se rasule po svetu i vremenu; očekujem da ih ponovo sretnem, ali to je nemoguće, pa uranjam u gužvu i isplivavam na Terazijama čija me širina obuhvata tugom i prazninom; ne znam više kamo da krenem, strah me je da me ne pobrkaju sa onim ludakom koji uklet neprestano obilazi grad.

Neprijatno mi je što po nekoliko puta susrećem ista lica; možda i za mene misle: „Eno ludaka koga smo malo pre sreli kod Fontane! Bože, kud god krenemo, naletimo na njega – šta li taj čovek većito radi po ulici, pa on je stalno napolju!“ Strah me je, a ipak moram da nastavim svoju šetnju. Onaj stari instinkt lovca na sreću ne napušta me ni u trideset sedmoj, noge me vuku sve dalje i dalje, sve dok Knez Mihailova potpuno ne opusti, a ja ne ostanem poslednji među manijacima što bespomoćno džonjaju pred izlozima i na uglovima, ne znajući gde bi odvukli svoj mali privatni pakao. Koračam zbog toga brzo (staro lukavstvo ludaka), kao da imam pred sobom neki određeni cilj, pognem glavu i gledam ispred sebe brojeći korake – tačno hiljadu dvesta trideset i devet koraka – i samo povremeno bacim pogled na ona mesta, izmamljujući iz stare Knez Mihailove zaboravljene tonove, baš kao što se na nekoj izlizanoj gramofonskoj ploči očekuje neko posebno mesto, ono na kom se najzad budi uspavana sreća, a sve ostalo se sluša rutinski, sve ostalo je savršeno nevažno. To je ponekad

neka kapija, neki izlog ili pramen vetra koji me vraća u jednu (samo za mene) važnu godinu i jedno veče, ili je to samo deo zakrpljenog trotoara na čijoj površini počinjem da osećam neke druge gradove u kojima nikada nisam bio – Knez Mihailova svira tako pod mojim stopalima kao zategnuti timpan na kome je 1956. stepovao u Lotosu Bobi Moreno sa sinom, i pruža mi osećanje da sam jedini preostali ludak na mrtvoj straži jednog vremena koje su već svi zaboravili.

Vratite se, vratite se, vratite se, vratite se, vratite se, vratite se...

Smeli dečaci hladnog rata, devojke snažnih nogu posutih zlatnim maljama, vi što ste poslednje umele da verujete u naše ludačke planove o osvajanju sveta, o slavi i uspehu, vi kojima smo obećavali napuštene zamkove u brdima u kojima ćemo sedeti pokraj rasplamsale vatre i pasa i brda gramofonskih ploča sa Lujem Armstrongom i Elom Ficdžerald, vi kojima smo obećavali da ćemo ostati uvek mladi, nepromenjeni u svojim starim džemperima i somotskim pantalonama izlizanih kolena – sa vama smo želeli da imamo decu duge, paževski zlatne kose i večno prijateljstvo – uvek otvorena vrata za sve koji naiđu da prezime i crtaju u svojim blokovima, da jedu i da se okupaju, da popiju bocu vina i da čitaju knjige; hiljade zanimljivih knjiga sa ilustracijama u boji, stotine impresionističkih reprodukcija u izdanju Skire sa objašnjenjima na stranim jezicima koje ćete nam prevoditi reč po reč, sa ljubavlju i pažnjom. Nismo ispunili obećanja i ne sedimo više u našim kafanama zbijenih ramena oko jednog stola, gde se tiskamo jer stižu naši stari prijatelji, pokisli i promrzli, pa trljaju ruke još sa vrata i raduju se što nas vide na okupu i što imamo za čaj i za cigarete, što smo uspeli da zauzmemo baš taj naš sto,

mada je kafana dupke puna, a dim se može rezati na kocke i izvoziti čak na Aljasku: biće to strašan provod, kažu, svi ste tu, svi smo se našli, i mi im objašnjavamo ko je koga gde i kako pokupio, i kako smo naleteli jedni na druge sasvim slučajno, pa pravimo još mesta za nove drugare koji tek pristižu i govore za film koji su gledali da je „sranje“, za koncert koji su slušali da je „falš“, a za damu koju su potucali da je „lopata“.

„Gospode, kakva pasja zima! Imaš li cigaru? Ko će platiti ovo zadovoljstvo? Mogu li da prenoćim kod vas? Nema veze, može i na patosu, mrzi me da se sad vraćam čak tamo...“

Gde ste?

Hladno mi je dok šetam bez vas i kao šiznuti duh Hamletovog oca obilazim kafane – sada su to neka sasvim izmenjena mesta, čini mi se kao da sanjam: poznate su mi tavanice u tim kafanama, i zidovi su mi poznati, uglovi i patos, ali u njima više nema limenih furuna „bubnjara“ na pilotinu, ni jelovnika ispisanih nespretnim rukopisom mastiljavom olovkom *pasulj sa suvo meso*, ni gostiju koje sam poznavao iz viđenja, ni stolica na kojima sam se klatio održavajući ravnotežu nogama ispod stola – ne umem više da vas pronađem na svojoj sumanutoj turi od Kalemegdana do Slavije, od 1956. do 1961.

Prelazim tu stazu, a košava mi udara u pleksus. Ličim sam sebi na mornara sudopera na brodu koji su svi napustili u panici. Kapetan, oficiri, putnici i pacovi. Kalemegdanski bedemi pretvaraju se pod naletima vetra u pramac lađe što plovi u srce tame. Negde daleko na drugoj strani reke svetlucaju uznemirene lampe, čujem kako negde dole, duboko, ključa Dunav – košava mi donosi mirise usidrenih

šlepova, katrana, đerdapske mahovine i riblje ikre. Šta radim sam-samcijat na ovoj vetrovitoj palubi? Prolazim po ko zna koji put pokraj zatvorenih prodavnica i izloga u kojima su pogašena svetla, pitam se jesam li glupo proćerdao život, jesam li pogrešio što sam ostao ovde u Beogradu, nastavio život u dve ulice i tri kafane, ili je trebalo smoći snage i otisnuti se u svet? Andersenove bajke koje držim u ruci pred spavanje otvaraju mi se same od sebe na stranici gde Bog spavanja priča o onima što putuju i onima koji ostaju:

„Na svadbi jedne lutke“, poče Bog spavanja priču, „lasta je pričala o lepim i toplim zemljama gde krupni i teški grozdovi vise na lozama, gde je vazduh tako blag i gde planine blešte u bojama kakvih kod nas nikada nemaju.“ – „Ali im nedostaje našeg zelenog kupusa“, reče kokoška. „Ja sam provela jedno leto sa svojim pilićima na selu. Tamo je bila jedna peščara gde smo mogli da lutamo i čeprkamo. Imali smo pristup i u jedan vrt sa kupusom. Oh, kako je bio zelen! Ne mogu da zamislim ništa lepše.“ – „Ali jedna glavica kupusa je ista kao i druga“, reče lastavica, „a pored toga, ovde je često tako rđavo vreme!“ – „O, na to smo se već navikli!“ reče kokoš. „Uostalom, i ovde kod nas može biti vrlo toplo. Usto, ovde ne žive otrovne životinje kao u onim zemljama, i kod nas nema razbojnika. Može biti zlikovac samo onaj koji našu zemlju ne smatra najlepšom od svijui! Taj zaista ne zaslužuje da ovde živi!“ Plačući, prekide kokoš svoj govor i nastavi grcajući: „I ja sam putovala! Jednom sam se u jednoj korpi vozila preko dvanaest milja daleko! Putovanje ne pruža nikakvo zadovoljstvo.“

Možda je to potpuno šašavo ali ja se ipak zanosim mišlju da neverovatno bogata zbirka moje dosade, svi promašeni časovi i sve izgubljeno vreme utrošeno na pridržavanje

neke bandere leđima, dugogodišnje odlaganje da bilo šta preduzmem, bedno tavorenje sa lovom od koje ne može da se živi, a koja vam ne dozvoljava ni da umrete od gladi – zanosim se bledom nadom da sve te stvari, sve te godine, meseci, dani i potrošeni časovi nečemu vode i da bi ih možda iskupila neka knjiga, pretvorivši ih jednim potezom mađioničarskog štapića u smisao. Ta knjiga me sve više zaokuplja. Knjiga o Mimi Laševskoj, Aletu i našim prijateljima. Ali ja ne umem da pišem knjige! Pogotovu ne romane, za čije je pisanje potrebno biti vešt i lukav graditelj. Malo nade uliva mi nekoliko sasvim slučajno pronađenih redova Ralpa Walda Emersona, na koje sam naleteo u Američkoj čitaonici na Knez Mihailovoj, gde sam svratio da se malo odmorim i posedim u toplom, među penzionerima i beskućnicima.

„Ovi će romani – pročitao sam tamo – malo-pomalo ustupiti mesto dnevnicima ili autobiografijama – zanosnim knjigama, kad bi čovek samo znao kako da među onome što naziva svojim doživljajima odabere ono što je zaista njegov doživljaj i kako da istinito zabeleži istinu.“

Možda bi jedna knjiga?

Moja nenapisana knjiga pruža mi tako alibi za dalje trošenje vremena. Bez tog divnog osećanja koje me greje iznutra, beogradska košava bi me sledila, a avgustovska jara istopila zajedno s asfaltom. Neko bi konačno utisnuo svoje visoke potpetice u moje rastopljeno srce. Bez tog osećanja bio bih niko i ništa. Ali, šta su moji doživljaji? Jedno pijenje kafe pod rascvetalim lipama Manježa, kada je lipov cvet pao u Mimino pivo. Otvaranje izložbe Baneta Jegulje alijas Cvijića, alijas Kvižika, na koju autor nije uopšte došao, pokazavši tako superiornost nad publikom koja je

nagrnula u galeriju Grafičkog kolektiva da ga vidi živog, da vidi jednog od naših momaka koji je uspeo tamo, u Parizu. Siromašna kolekcija događaja koja se ne može ni porediti sa svom onom pucnjavom iz naše literature, ni sa Hemin-gejevim avionskim padovima u afričku džunglu, ili sa sibirskim noćima Fjodora Dostojevskog!

Šta ima tu da traži jedna knjiga-pismo, upućena osoba-ma koje je najverovatnije neće ni pročitati? S druge strane, zašto da ne? Možda bi to trebalo da bude dnevnik koji bi pokazao ostalim anonimnim bednicima da sve što im se događa, ili bolje rečeno ne događa, ima takođe nekog usra-nog smisla, da smo svi rođeni na isti način, sa istim izgledima, i da ćemo otići sa ovog sveta ko pre, ko kasnije, da će ta smrt boleti i one najslavnije, da će ih takođe zaboraviti baš kao da nisu ni postojali, da svaki nedeljni slikar-ama-ter pred belim platnom, u trenutku kada mu prinese čet-ku namočenu u boju, ima potpuno iste šanse kao i Pikaso ili bilo ko drugi ko je stajao tako sam i zamišljen dvoume-ći se odakle da krene, a da je sve ostalo samo splet veštine, publiciteta, srećnih okolnosti, tradicije (da li iza toga stoje gotske katedrale ili muk kroz koji tutnje azijske konjice, a posle tenkovi?) – na kraju, da svaki dečak sa Novog Beo-grada, sin penzionisanog zastavnika, u trenutku kada sed-ne na isповraćano stepenište stambenog bloka sa gitarom kupljenom na otplatu u ruci, ima potpuno iste izgleda da zapeva kao Bob Dilan, uprkos zadahu kiselog kupusa koji kulja iz podruma kroz otvor za lift, uprkos razmrvljenom staklu pivskih boca, uprkos rahitičnoj travi po kojoj se raz-vlače upotrebljeni prezervativi, uprkos svemu. Druga je stvar što njegova pesma neće ući u milione tuđih soba, što će je čuti samo loše izbrijani milicioner-pozornik i čovek

koji skuplja opuške, niko više, ako ne računamo jednu prebijenu mačku koja izdiše već treći dan kod kanti za đubre. Uprkos tome. Pod zvezdama koje se vide i iz Bruklina, i iz Kampale, i sa ove puste ledine, sa koje još nisu odneseni ostaci skela – svi imamo prava da zavijamo na mesečini – zvezde će nas čuti, i biće to isto kao da su čuli i svi ostali, jer zašto bi inače, kog đavola, taj bubuljičavi pubertetlija uopšte pevao, odakle bi smogao toliko snage i drskosti da peva posle svih trubadura, posle Žorža Brasensa, Bulata Okudžave i Reja Čarlsa? Zašto?

„Zašto ne napišeš knjigu?“ – reče mi Z. Dž. jedne večeri, dok sam mu objašnjavao šta osećam kad šetam Knez Mihailovom. Bio je to jedan od onih klasičnih trenutaka moje slabosti, kada ne umem da zaustavim bujicu brbljanja i kad mi se sve čini kristalno jasno i moguće, sve ostvarljivo i razumljivo za druge. „Imam tu knjigu u glavi“, kazao sam, „ali ne znam kako da je napišem! Ta knjiga“, rekao sam, „ne bi smela da bude neki blesavi roman u kome ću pokušati da zavrnem čitaoca, da ga obmanem, jer to uključuje u sebe čitavu usranu taktiku, mislim na postavljanje lukavih zamki, gde će se jedno lice pojavljivati tačno u određenim razmacima, a radnja teći od glavića do glavića nošena avanturom ili tako nekim sranjem.“ Uz to, da bih napisao svoju knjigu, smetaju mi sve ostale knjige koje sam ikada pročitao; one me načisto blokiraju, tako da nikada ne bih uspeo da ubacim loptu u koš. Jedno veće mi se tako čini da tu knjigu-fantoma treba započeti rečenicom: „Dok se glavni junak naše pripovesti šetao Knez Mihailovom, najlepšom za njega beogradskom ulicom, iznenada u izlogu jedne prodavnice nameštaja ugleda devojkicu čudesne lepote...“ – ali već sledeća knjiga, koju uzimam u ruke i žurno

prelistavam, nagoni me da blebećem u prvom licu; ali ko je to prvo lice? Ja?

„Ono što me je privuklo Mimi Laševskoj, ono što ju je izdvajalo od svih drugih devojaka koje sam ikada upoznao, bilo je to što Mima nije imala ožiljke od pelcovanja na mišici! Hoću da kažem, Mima uopšte nije imala pelce, ona dva ožiljka koja nas sve na izvestan način obeležavaju i čine žigosanim stadom teladi. Ona kao da je pala sa neba. Niko joj nije udario pečat. Pitao sam je, kako? Kazala je: ne znam...“

Ili je pripovedač neko drugi, neko manje komplikovan od mene, neko ko događaje preliva sosom lažne ležernosti, a čitalac, ko bajagi, naslućuje o čemu se u stvari radi iz oskudnih faktografskih podataka poređanih jedan pokraj drugog, baš kao što se dve obojene površine na platnu Raula Difija (ljubičasta i zelena boja hipodroma) same od sebe mešaju u našoj rožnjači.

Uostalom, koga bi zanimala ta moja nenapisana knjiga? Živeo sam poslednjih dvadeset sedam godina u relativno mirnom razdoblju diplomatskih čarki, lokalnih afro-azijskih ratova, o kojima sam čitao u novinama, i povremenih nestašica ovoga ili onoga, nestašica koje su smenjivala razdoblja obesti i obilja... Ništa naročito!

„Da li je moguća *knjiga herbarijum*?“ – pitao sam ugledne kritičare posle javnih večeri po radničkim univerzitetima. – Izvinite, mogu li ja nešto da pitam – da li je uopšte moguća knjiga herbarijum u kojoj bi čovek presovao neke dane i neka lica, poput lepih jesenjih listova opalih sa drveta? Meni mnogo znače izvesne upotrebljene ulaznice za neke već zaboravljene filmske predstave, fotografije sa zajedničkih izleta gde stojimo u senci šume, mladi i skromno odeveni: sa nama su na tim slikama i naše devojke; pravo

je čudo kako su mogle da budu zaljubljene u nas; na tim fotografijama se trudimo iz petnih žila da zauzmemo što originalniju pozu – neki od nas drže ispruženu ruku prema sočivu foto-aparata sa prstima u poretku slova V (Viktorija!), a ja obično guram dlan ispred lica, trudeći se da ličim na figuru ratnika sa bogumilskog stećka. Devojke su nasmešene, izrazi na njihovim licima naliveni divljenjem: one jadnice veruju da ćemo jednoga dana zaista postati poznati i bogatiji, one nam to veruju na reč – samo šuma u pozadini ćuti, nju nismo uspeli da obmanemo, ona je tu poput senke našeg foliranja. U tu svoju knjigu herbarijum lepio bih odlomke iz nekih pismenih zadataka pisanih ljubičastim mastilom, fotografije Džemsa Bajrona Dina, koje sam sakupljao oko pedeset i devete, neke razglednice koje sam povremeno dobijao od prijatelja iz belog sveta i one druge, koje sam slao sebi iz Trogira i Dubrovnika za vreme ekskurzija sa školom (očajnički pokušaji da te zlatne gradove posle povratim u doba zime), u tu knjigu bi ušle i gramofonske ploče, jer gotovo čitav moj život protekao je u sanjarenju uz pozajmljene snimke Luja Armstronga, starog Kinga Olivera, Đanga Rajnharta ili Bili Holidej – sve te ploče, uključujući tu i *Ja jehala damoj...* koju peva Rada Volšeninova, sve te ploče pomoću kojih sam bežao sve dalje i dalje, pretvorivši se na kraju u savršeno uspelog begunca, kukavicu i sanjara, i tako, dok razmišljam kakva bi to na kraju trebalo da bude knjiga, već odustajem od nje jer je imam napisanu u glavi u jednom jedinom blesku i često listam njene stranice – taj zatrpani magacin demodiranih stvari, zvukova, osećanja, boja, mirisa, reči i rečenica, nekih lica, kloparanja vozova, nečijeg šapata i knjavanja u *ubrzanom* prema Pločama...

Kunem vam se u šta god hoćete, nisam ambiciozan, ne želim da tom knjigom koja mi se godinama mota po glavi napravim nikakav uspeh preko noći – zar vam ništa ne govori to što sam bez roptanja prihvatio da okrećem ruku geštetnera u Export-importu, gde pasionirano radim na umnožavanju „internih informacija“? Uz to, muka mi je od poznatih njuški i njihovog ukočenog keženja, koje je tako ispunjeno strahom: jesam li još na top-listi, koliko ću dugo biti u modi?

Moja knjiga, to je pokušaj da ponovo uspostavim vezu sa izgubljenim drugarima i svima onima koje sam nekada poznao, pratio deo puta i gubio ih iz vida. Hteo bih da je jedne večeri oko pola sedam vide u nekom knjižarskom izlogu: boja njenih korica morala bi da bude kao neka vrsta šifre koju bi istog časa razumeli i izdvojili iz mora drugih knjiga, jer to je knjiga samo za njih; želeo bih da je kupe i odnesu kući, da je pročitaju i tako saznaju kako sam ja video film u kojem su igrali glavne uloge – šta sam mislio o njima, šta su mislili o meni – to bi pre svega trebalo da bude *knjiga pismo*, poslednji pokušaj da ih još jedanput okupim za istim stolom u Kolarcu, na istom splavu privezanom uz obale Ade Ciganlije, u čijem sam rukavcu juče ujutru zatekao hiljade uginulih riba. Jeste, reka je bila potpuno bela od ribljih trbuha, a nad njenom površinom su lebdele otrovne pare. Naše prijateljstvo je zagađeno baš kao i voda Save, ali, u mojoj knjizi, svi oni koje sam voleo biće ponovo mladi i ispunjeni divnim ludilom, ponovo će imati sve zube i svu kosu i onu osvajačku energiju, ono oduševljenje koje je nemoguće isfolirati. Nema ništa odvratnije od ostarelih anfan-teribla, koji se ne opraštaju lako od mladosti pa insistiraju na svom odnegovanom i samosvesnom zvanju

zlatnih dečaka! Ali ja hoću da imam svoje drugare među koricama, ja koji nisam uspeo da sakupim do kraja nijednu zbirku bilo čega: nedostajale su mi uvek dve-tri sličice nekog starog automobila ili retke zveri, pa da mi album bude popunjen i da mi donese neku nagradu.

Pišu li se knjige iz nekih plemenitijih razloga? Ne znam. Jedno je sigurno; svoju knjigu ne želim ni zbog čeg drugog sem zbog tridesetak mladih očajnika što su zavedeni sentimentalnim vaspitanjem pokušavali da osvoje predele popupljene iz obojenih časopisa i filmova; zbog njih koji su potrošili svoje najbolje godine, dane i noći, svoju spermu, svoju kožu i svoje mišiće da se domognu tog sveta, ne sanjajući da takav svet uopšte nigde ne postoji, da su obmanuti (jadni naivni provincijalci!) – hoću, dakle, da je samo oni čitaju, jer njima je i upućena ova poslanica jednog što nije otišao nikud, ostavši da čuva svetišta njihove mladosti: tri prazne galerije, jednu zamračenu bioskopsku dvoranu, ostarelu tvrđavu i jednu ulicu sa koje dani brišu i poslednje tragove istorije njihove ljubavi.

Više me ne brine ni to što ta moja bedna knjižica neće voditi iz poglavlja u poglavlje ljubitelje kriminalističkih zapleta (među koje i ja spadam), što se neće nikuda kretati – u njoj neće biti nikakve dinamike ni pokreta, ona će biti veoma slična ustajaloj lokvi na asfaltu – tamnomrko razliveno vreme po trotoaru Knez Mihailove išarano petrolejskim bojama duge, u kome ogledam svoje lice na pragu sredovečnog doba.

Povremeno odlazim na sajmove knjiga, tamo, na desnu obalu Save; penjem se na drugu galeriju i odatle posmatram pučinu knjiga – ta trka mi izgleda dirljivo besmislena; čak i da napišem dva metra dosadnih sabranih dela,

to bi još uvek bio samo šljunak u ovom moru štampane hartije uvezane sujetom. Književni zanat mi se čini savršeno uzaludnim, a što mi više izgleda uzaludniji, to mi se više piše moja knjiga: *ribica folirant* u moru velikih zlatnih riba, namenjena samo tridesetorici pecača! I gle, više me ne obeshrabruju ta brda hartije i štamparskog sloga, ta džinovska mašinerija propagande, prodaje i marketinga – baš me briga, cerekam se dok prolazim kroz groblje klasičara – ja imam u glavi svoju *knjigu pismo* i svoje čitaoce koji će potražiti tu knjigu, najbeznačajniju od svih beznačajnih privatnih izdanja, knjigu o jednom beznačajnom vremenu zatišja i beznačajnim mladim ljudima u njemu, koji su proćerdali svoje živote na beznačajnosti.

A, ako bi trebalo da postoji neka radnja u mojoj knjizi, ona je već unapred poznata: na kraju priče svi smo umorni i ostareli, ukokani mladići i preko noći odebljale devojke koje su do juče bile lepuškaste, na kraju moje knjige očekuje nas lagana, prijatna i bezbolna smrt od dosadnog života posvećenog drugima: deci, muževima, ženama, rođacima, poslovnim prijateljima, ostarelim roditeljima, domovini – na kraju moje knjige, svi mi lepo sedimo u foteljama ispred televizora koji nas polako ozračuje svojim konfekcijskim pričama, sve manje se razlikujemo od drugih, sve manje smo izuzetni – jedna po jedna, naša vrlina se briše, iskra u očima nam se gasi, a kosa gubi sjaj, postajemo nedeljni preživari događaja koji su se desili drugima, uvek drugima, nasmrt umorni spavači posle ručka – to je kraj moje knjige koju tako želim da napišem, a dobro znam da neću.

I

Kada sam je video prvi put 1956. godine, Mima Laševska je stanovala u izlogu velikog salona nameštaja Novi dom na Knez Mihailovoj. Njihala se u prvoj posleratnoj stolici za ljuljanje koja je te godine stigla u Beograd, šetala preko tamnog persijskog tepiha ili se, jednostavno, izležavala na ljubičastom divanu listajući od tri do sedam luksuznu monografiju „Yugoslavia Today“.

Napolju, pred izlogom, okupljala se svetina na bljuzgavici. Bio je kraj novembra meseca i sneg nas je zatekao u dotrajalim cipelama. Buljili smo kao opčinjeni u taj raskošni prizor obećane zemlje kojoj je pripadala dobro osvetljena soba, za nas, obične smrtnike, potpuno nedostižna. Sećam se, lampa sa svilenim abažurum bacala je svetlo na zlatne kovrdže Mime Laševske, a po Knez Mihailovoj je zviždala košava, bilo je hladno – svetiljke su se ljuljale na vetru koji je prodirao kroz moj tanki mantil.

Mima je stanovala za nas beskućnike.

Zaustavljali smo se pred izlogom Novog doma da malo uživamo u toplini domaćeg ognjišta. Bilo je tu ludaka, samaca, seksualnih manijaka, stanovnika devojačkih sobica

sa pogledom na sumorni zid svetlarnika; posivelih podanika studentskih domova i njihovih ilegalaca; pred tim izlogom na Knez Mihailovoj zadržavali su se svi oni koji nisu znali kuda da odu: iznajmljivači ležaja u prolaznim kuhinjama što vonjaju na plesan i neoprane sudove (ugovor ih je obavezivao da se između sedam ujutru i osam uveče ne smeju vraćati u svoj krevet), a bili su tu i oni drugi što noć provode šetajući – deca železničkih čekaonica i staničnih restorana, a jedna soba stajala je pred svima nama, jedna soba u kojoj bi bilo prijatno provesti čitav život, i jedna devojka je bila tu, u toj sobi, devojka kakva se zamišlja u besanim noćima puberteta, skupocena platinasta mačka bez greške. Stanovala je u izlogu i mogli smo je gotovo dodirnuti ali nismo, jer nas je delio nevidljivi zid, pa je to novembarsko priviđenje bilo isto tako daleko, baš kao i svi oni snovi koje smo sanjali pokriveni svojim starim kaputima. Čim bismo dodirnuli staklo prstima ili vrelim čelom, istog časa bismo se budili i tako ponovo bili izbačeni u hladni svet pedeset i šeste, na raskaljani sneg pod štedljivim osvetljenjem Knez Mihailove, u vlagu tuđe ohlađene kuhinje koja bazdi na zapršku i bubašvabe uginule od bede i čamotinje.

Stajao sam gotovo prignječen uz staklo izloga osećajući na obrazima i čelu njegovu hladnoću, a iza mojih leđa sakupljalo se sve više i više prolaznika. Jedno vreme svetina je stajala zabezeknuto. Najpre bi šaputali, govorili pobožno u pola glasa diveći se devojci i nameštaju, ali posle otrežnjenja, pošto bi dobro napasli radoznalost, lagano ih je nalivao bes, od očiju pa do dna stomaka. Postajali bi svesni siromaštva svoje odeće, svojih bednih sobičaka i ružnih žena što knjavaju u krpama, i same hladne, vlažne i dotrajale; pa bi

neko iznenada zapalio varnicu podrugljivog smeha, neko od onih što su nalazili snage da se isplaze pravo u lice svojoj bedi, viknuo bi: „Skidaj se, mala, stižem!“ i opasan kikota bi zahvatio gomilu pred izlogom salona. Rulja bi se u takvim trenucima zaljuljala, a mene je hvatao paničan strah da ne probijem staklo, da me njegove krhotine ne iseku: bio je to strah za oči, za kožu.

„Strašna gerla! Uh, al bi je opalio...“

„Lezi malo da te vidi bata-Rale!“

„Kako može ovako?“

„Ma, kamenjarka, kažem ti...“

„Ko li će to da kupi?“

„Bez brige! Ima ih dosta koji će sve, zajedno s njom...“

„Šta si zinuo, kulovčino?“

„Kao da nikad nije video mindžu!“

„A mi, ljudi... Kakve mi medvede kod kuće ševimo.“

„Pazite, dete ćete mi prignječiti!“

„Kud se guraš, čoveče? Ostaće i za tebe: sit ćeš se na gledati...“

Krikovi su mi se zabadali u potiljak, pribijali me uz staklo: bilo me je stid i strah u isto vreme da devojkica iz izloga ne čuje glasove sa ulice. Ali ona ih nije čula. Ili možda jeste, samo joj je bilo svejedno. Palila je lagano cigaretu za cigaretom i, ljuljajući se na stolici, gledala u nas iz svog akvarijuma neverovatno svetlim očima, koje kao da nisu poticale iz ovog grada već odnekud izdaleka, gde su sve devojkice lepo vaspitane, odrasle u sličnim sobama.

Znali smo dobro: ni nameštaj ni devojkica nisu bili za prodaju.

Na izloženim komadima nije ni bilo cene, a tamo sasvim u dubini, iza stvari i toplog svetla, muvali su se

poslovni ljudi – naočarci poslovnjaci – zlatni okviri caklili su se dok su nešto potpisivali, pili, telefonirali, srdačno se rukovali. Izloženi nameštaj bio je namenjen izvozu: mlada industrija razmetala se svojim prvim garniturama ukradenim iz stranih časopisa za unutrašnju dekoraciju. Fatamorgana građanske udobnosti pobegla sa stranica „La Maison“ i „Schönes Wohnen“. Zemlja je još uvek stanovala među pohabanim pokućstvom preostalim od pre rata, ili je kupovala ormare obložene orahovim furnirom koji je bubrio na vlazi, odlepljivao se i visio poput krpa. Povremeno bi iz salona žurno izašao po neki poslovnjak. Svetina na ulici stajala je pred njim kao bedem mržnje, oči u oči – a zatim bi se bez reči razmakla praveći mu prolaz do kola.

Ostajao sam pred tim izlogom sve do kraja, dok ne pogase svetla i ne zaključaju radnju. Video sam: devojkicu je svake večeri pratio drugi poslovnjak. Ponekad je ulazila u automobil, a ponekad odlazila peške niz Knez Mihailovu ogrćući se kaputom, okružena sredovečnim mužjacima. Ličila mi je na srećnu princezu kojoj upravo predlažu noćni program pravljen samo za nju i njen provod. Zavideo sam kao životinja i njoj i njenim pratiocima što odlaze u neki, za mene, nedostižan svet (ne napuštajući osećanje da i sam pripadam tom krugu prijatno osvetljenih soba, učtivih razgovora i džeza, ali da sam nekom nepravdom isteran iz njega), kovao planove kako da postanem jedan od njihovih, odvijao po ko zna koji put staru filmčugu u boji i vistavižnu o malim srećnim čudima koja me bez muke uvode u njihovo društvo, gde se, najzad, pokazujem duhovitijim, spretnijim i tajanstvenijim od svih što mi krađu tu devojkicu, a onda sam ih mrzeo i video sebe u kožnom šinjelu do zemlje bez oznaka čina – lice mi je u tom delu filma bilo

tvrd, neprobojno i uvošteno zlom – zamišljao sam kako ležernim pokretom ruke naređujem da izvedu u dvorište pred zid tu korumpiranu đubrad i nastavljam da slušam „Legendu o zemlji sibirskoj“.

Šeste noći padala je kiša pomešana sa susnežicom, pa su se pred izlogom Novog doma zaustavljali samo retki manijaci i odmah produžavali dalje. U sedam sati, devojka izađe sama iz salona i pogleda me radoznalo. Stajao sam pred njom onako pokisao i promrzao – prava ilustracija za Olivera Tvista, da je siroti Oliver nekim čudom nosio olinjali mantil dobijen od organizacije CARE, zbog toga što se nekom mamlazu u državi Dakota kamilja dlaka na leđima izlizala od sedenja za volanom, pa ga priložio napaćenima u staroj Evropi.

– Ja sam Mima Laševska... – kazala je uvijajući se onim dobro poznatim i toliko puta viđenim pokretom u svoj kaput, koji kao da nije imao dugmad. (Svi Mimini kaputi neprestano pokušavaju da zbrišu s nje!)

I odjedanput, pokidaše se brižljivo pohranjene trake svih onih filmova iz mog privatnog noćnog projektora i jednostavno nisam znao šta da kažem, samo mi se nešto kao plakalo, samo sam želeo da zagnjurim nos u tamnu dlaku njenog srebrnkastog kaputa i da udahnem njen miris; samo sam stajao tako na onoj susnežici i gledao je razrogačenih očiju – moju srećnu vršnjakinju iz predugo sanjanog sna, iz neke bajke koju mi je neko davno čitao, davno, još pre rata, dok sam bio sasvim mali dečak i živio u sobama sličnim onoj iz izloga. Samo sam stajao i blenuo.

– Završi se i ovo sranje! – kazala je Mima Laševska uz uzdah olakšanja. – Da proslavimo, a?

A odmah zatim, dok sam je sledio potpuno začaran i bez ijedne duhovitosti (briljantni štosovi koje sam smišljao nedelju dana šibali su najvećom brzinom na sever, prema Kalemegdanu), odmah posle toga, ona dodade:

– Ja častim! Puna sam love...

II

Prvi put u životu koračao sam tako sa jednom rasnom velegradskom devojkom, koja je gipko pružala svoje dugačke noge – klaj, klaj – oslanjajući mi se na lakat. I od tada, pa verovatno sve do smrti, uvek ću na zvuk imena Mime Laševske u prvom trenutku izazvati u glavi blesak osvetljenog izloga i nju u stolici za ljuljanje, i uvek će to biti oštar udarac u pleksus, signal koji će me upozoriti da sam sasvim slučajno i bez ikakvog prava čuo to ime, dodirnuo tu devojku – tabu, bio samo malo pušten u njen krug, baš kao što siromašno dete dodiruje izložene igračke znajući dobro da nikada neće biti njegove, dok mu majka stoji u redu za konac u robnoj kući. Samo tako.

Bilo je to u novembru moje prve neuspele beogradske godine.

U septembru sam doputovao na jednom otvorenom teretnom vagonu. Polovinu puta prešao sam u polusnu, dok mi je iznad glave promicalo drveće ispod jesenjih oblaka, pokraj plitkih reka što šume nad oblucima, preko plesnivozelenih austrougarskih mostova, pa kroz ravnice i polja zrelog suncokreta. Menjao sam tri dana teretnjake, a hranili